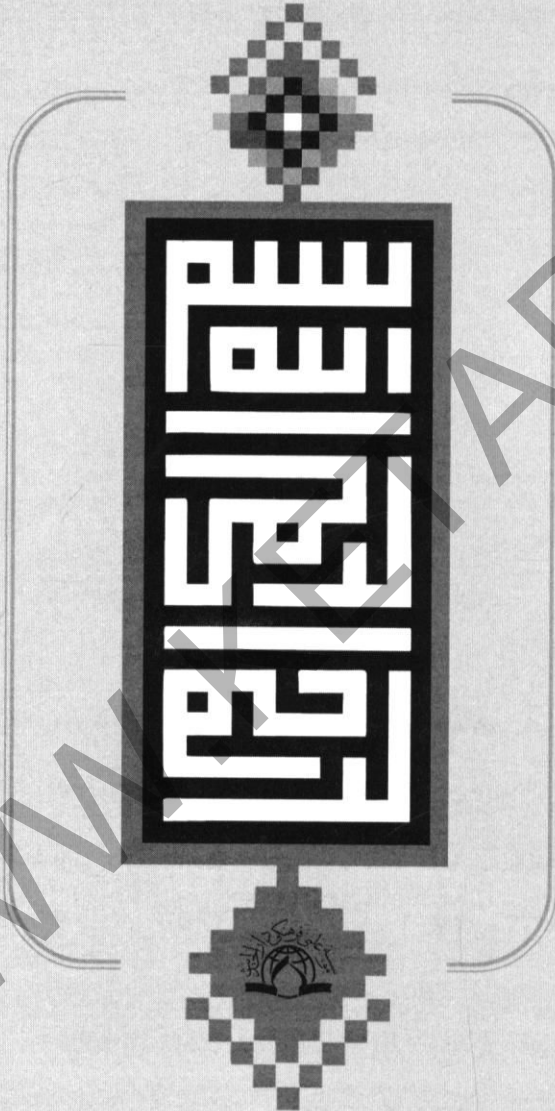

5937

د -
اول
۳۲۹
دارالحدیث

Iran, Qanun assasi (Jomhuri Estami)

.iran.Laws, etc

فروست: متون آموزشی مرکز آموزش الکترونیکی؛ درس نوشتار ۳۸.

ISBN: 978 - 622 - 207 - 027 - 4

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: حقوق اساسی -- ایران

موضوع : قانون اساسی — ایران

Constitutions -- Iran : موضوع

شناسه افزوده: Javan Arasteh, Hussein

زده بندی کنگره: ۱۳۹۷/۵۱۳۶۸/۲۰۶۴/۲۰۶۴

رده‌بندی دیویی: ۳۴۲/۵۵۰.۲۳

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۵۴۱۴۳۱۸

حسین جوان آراسته

ناشر: موسسه انتشاراتی دارالحديث • چاپ: اول/ ۱۳۹۷ • چاپخانه: دارالحديث

شمارگان: ۵۰۰ • قیمت: ۲۶۵۰۰ تومان • شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۰۷-۰۲۷-۴

محل پخش

دفتر مرکزی: قم، میدان شهدا، خیابان معلم، پلاک ۱۲۵ تلفن: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۲۳

فاکس: ۰۲۵۳۷۷۴۰۵۷۱ / ص. پ. ۴۴۶۸ / ۳۷۱۸۵

نمایشگاه دائمی علوم حدیث (قم، خیابان معلم) مجتمع ناشران، طبقه همکف پلاک ۲۹ تلفن: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۴۵

شہری، حرم حضرت عبدا العظیم حسنی ﷺ صحن کاشانی تلفن: ۵۵۹۵۲۸۶۲

<http://darolhadith.ir>

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

درس
نوشتار
۳۸

معاون آموزشی مرکز آموزش الکترونیکی

حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران

حسین جوان آراسته

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه تهران
مرکز آموزش الکترونیکی

سخن‌بستا

«متنا» عنوان مجموعه «متون تدوینی نشر مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث» است. این متون از آغاز تأسیس مرکز - سال ۱۳۸۳ - تاکنون به عنوان منابع درسی دانشجویان در مقاطع کارشناسی و ارشد همواره تدریس شده است. بخشی از متون آموزشی مرکز، توسط ناشران دانشگاهی، مانند سمت، منتشر شده است، از سال ۱۳۹۵ مرکز تصمیم گرفته تا همه منابع درسی را به دو صورت ذیل آماده و منتشر نماید:

درس نوشتار

این اصطلاح به متونی اطلاق می‌شود که استاد افزون بر تدریس، مطالب دروس را قلمی نیز کرده است.

درس گفتار

این عنوان به بخشی از جزوات آموزشی مرکز اطلاق می‌شود که به جهت فقدان متن مکتوب یا منبع مقبول در آن ماده درسی، همان گفتار استاد در تولید بسته‌های درسی چندرسانه‌ای، پیاده و پس از بازنویسی و تغییرات ویرایشی، برای تسهیل در مطالعات و آزمون، به صورت موقت منتشر می‌شود. امید است صاحبان این آثار فرصت یابند تا این درس گفتارها را به کتاب‌های منقح تبدیل نمایند.

شایان ذکر است که با توجه به فقر منابع در موضوعات کتاب‌ها و با نگاه‌های نو صاحبان آثار، بسیاری از این جزوات در مراکز معتبر دانشگاهی و حوزوی در حال تدریس است.

از خوانندگان گرامی به جهت برخی کاستی‌های احتمالی در ویرایش و یا استنادها، که از ناحیه مرکز - و نه صاحبان آثار - رخ داده، صمیمانه عذرخواهیم.

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۷

فصل اول: مفاهیم، منابع و مبانی

گفتار اول: مفاهیم	۲۱
۱. حقوق	۲۱
۱-۱. حقوق در لغت	۲۱
۲-۱. حقوق در اصطلاح	۲۲
۱-۲-۱. امتیاز و توانایی (حقوق شخصی یا فردی)	۲۲
۲-۲-۱. قوانین و مقررات (حقوق نوعی یا عینی)	۲۳
۳-۲-۱. علم حقوق	۲۳
۲. حقوق داخلی (ملی) و حقوق خارجی (بین المللی)	۲۳
۳. حقوق عمومی و حقوق خصوصی	۲۴
۱-۳. حقوق عمومی	۲۴
۲-۳. حقوق خصوصی	۲۵
۴. حقوق اساسی	۲۵
گفتار دوم: منابع حقوق اساسی	۲۶
۱. قانون اساسی	۲۷
۱-۱. تعریف قانون اساسی	۲۷
۲-۱. انواع قانون اساسی	۲۸
۱-۲-۱. قانون اساسی نوشته و نانوشته	۲۸
۲-۲-۱. قانون اساسی انعطاف ناپذیر (سخت) و قانون اساسی انعطاف پذیر (نرم)	۲۸
۳-۲-۱. قانون اساسی یکدست و قانون اساسی مختلط	۲۸
۱-۳. پیشینه قانون اساسی	۲۹
۱-۳-۱. قانون اساسی مشروطیت	۲۹

- ۳۱-۲-۳. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران..... ۳۱
- ۳۳-۳-۱. بازنگری قانون اساسی جمهوری اسلامی..... ۳۳
- ۴-۱. نیم‌نگاهی به قانون اساسی..... ۳۶
۲. منابع دیگر..... ۳۸
- ۱-۲. تفسیر قانون اساسی..... ۳۸
- ۲-۲. برخی از قوانین مهم عادی..... ۳۸
- ۲-۳. فرامین رهبری..... ۳۹
- ۲-۴. رویه قضائی..... ۳۹
- منابع غیر رسمی حقوق اساسی:..... ۳۹
۱. مشروح مذاکرات تدوین قانون اساسی..... ۳۹
۲. مشروح مذاکرات شورای بازنگری قانون اساسی..... ۳۹
۳. دکترین‌های حقوقی..... ۴۰
- گفتار سوم: مبانی حقوق اساسی..... ۴۰
۱. مبانی دینی..... ۴۱
- ۱-۱. زیرساخت‌های اعتقادی..... ۴۱
- ۱-۲. حاکمیت دین در قانون گذاری..... ۴۱
- ۱-۳. اشراف رهبری دینی بر قوای حکومتی..... ۴۲
۲. مبانی ملی..... ۴۳
- ۱-۲. حاکمیت ملی..... ۴۳
- ۲-۲. نمایندگی..... ۴۴
- ۲-۲-۱. نمایندگی در قوه مؤسس..... ۴۴
- ۲-۲-۲. نمایندگی در قوای تأسیسی..... ۴۴
۳. تأثیر مبانی دینی و ملی در ارکان دولت..... ۴۵
- ۳-۱. رکن انسانی (ملت و امت)..... ۴۵
- ۳-۱-۱. ملت..... ۴۵
- ۳-۱-۲. امت..... ۴۶
- ۳-۲. رکن جغرافیایی (قلمرو)..... ۴۷
- ۳-۳. رکن قدرت سیاسی (حاکمیت)..... ۴۸
- ۳-۳-۱. مشروعیت ملی حاکمیت..... ۴۹
- ۳-۳-۲. مشروعیت الهی حاکمیت..... ۴۹
- ۳-۳-۳. مشروعیت الهی - مردمی حاکمیت..... ۵۰
- ۴-۳. رکن تشکیلاتی (حکومت)..... ۵۱

فصل دوم: حقوق ملت

گفتار اول: حقوق مدنی و سیاسی	۵۹
۱. امنیت	۵۹
۱-۱. امنیت حیثیتی و جانی (حق حیات شرافتمندانه)	۵۹
۱-۲. امنیت سکونتگاه	۶۱
۱-۳. امنیت مکاتبات و مکالمات (ممنوعیت تجسس)	۶۲
۲. برابری	۶۲
۲-۱. برابری مذهبی	۶۳
۲-۲. برابری جنسی	۶۵
۳. آزادی	۶۶
۳-۱. آزادی‌های مدنی	۶۸
۳-۱-۱. آزادی عقیده	۶۸
۳-۱-۲. آزادی انتخاب شغل	۷۰
۳-۱-۳. آزادی انتخاب اقامتگاه	۷۱
۳-۲. آزادی‌های سیاسی	۷۱
۳-۲-۱. حق حاکمیت و مشارکت سیاسی	۷۱
۳-۲-۲. آزادی بیان و مطبوعات (رسانه‌ها)	۷۳
۳-۲-۳. آزادی احزاب و گروهها	۷۵
گفتار دوم: حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	۷۷
۱. حقوق اقتصادی	۷۷
۱-۱. حق مالکیت	۷۷
۱-۲. حق اشتغال	۷۸
۱-۳. حق تأمین نیازهای اساسی	۷۹
۲. حقوق اجتماعی	۷۹
۲-۱. حق مسکن	۷۹
۲-۲. حق تأمین اجتماعی	۷۹
۲-۳. حق تابعیت	۸۰
۳. حقوق قضائی	۸۰
۳-۱. حق دادخواهی	۸۱
۳-۲. حق گرفتن وکیل	۸۱
۳-۳. علنی بودن محاکمات	۸۱
۳-۴. اصل برائت	۸۲

- ۳-۵. قانونی بودن جرم و مجازات..... ۸۲
- ۳-۶. رعایت حقوق متهمان و محکومان..... ۸۳
۴. حقوق فرهنگی..... ۸۳
- ۴-۱. فرصت برای خودسازی معنوی، سیاسی و اجتماعی..... ۸۴
- ۴-۲. بهره‌مندی از آموزش و پرورش رایگان..... ۸۴
- ۴-۳. امکان استفاده از زبان‌های محلی..... ۸۵

فصل سوم: رهبری

- گفتار اول: جایگاه رهبر..... ۹۰
۱. مقام ولایت امر و امامت امت..... ۹۰
- ۱ - ۱. ولایت امر و امامت امت در اسلام..... ۹۰
- ۱ - ۱ - ۱. معنای ولایت و امامت..... ۹۱
- ۱ - ۱ - ۲. مبنای ولایت و امامت..... ۹۲
- ۱ - ۲. ولایت امر و امامت امت در قانون اساسی..... ۹۴
- ۱ - ۲ - ۱. مقدمه قانون اساسی..... ۹۴
- ۱ - ۲ - ۲. اصل پنجم قانون اساسی..... ۹۴
- ۱ - ۲ - ۳. اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی..... ۹۵
- ۱ - ۲ - ۴. اصل یکصد و هفتم قانون اساسی..... ۹۵
- ۱ - ۲ - ۴. اصل یکصد و هفتاد و هفتم قانون اساسی..... ۹۶
۲. عالی‌ترین مقام جمهوری اسلامی..... ۹۷
- ۲ - ۱. مفاد اصل ۱۱۳..... ۹۸
- ۲ - ۲. مفاد اصل ۱۱۰..... ۹۸
- ۲ - ۳. مفاد اصل ۵۷ (تفکیک قوا)..... ۹۹
- گفتار دوم: شرایط رهبر..... ۱۰۱
۱. شرایط مصرح در قانون اساسی..... ۱۰۱
- ۱ - ۱. شرط علمی..... ۱۰۲
- ۱ - ۱ - ۱. شرط علمی قبل از بازنگری (فقاہت و مرجعیت)..... ۱۰۲
- ۱ - ۱ - ۲. شرط علمی بعد از بازنگری (فقاہت با مرجع اعلمیت)..... ۱۰۲
- ۱ - ۲. شرط اخلاقی..... ۱۰۴
- ۱ - ۳. شرط اجرایی..... ۱۰۵
۲. موارد غیر مصرح در قانون اساسی..... ۱۰۶
- ۲-۱. رجولیت..... ۱۰۷

۱۰۹.....	۲-۲. تابعیت
۱۱۱.....	گفتار سوم: وظایف، اختیارات و مسئولیت‌های رهبر
۱۱۱.....	۱. وظایف و اختیارات «رهبر» در فقه سیاسی
۱۱۱.....	۱ - ۱. ولایت مقیده
۱۱۳.....	۱ - ۲. ولایت عامه یا مطلقه
۱۱۳.....	۱-۲-۱. مفهوم ولایت مطلقه
۱۱۵.....	۱-۲-۱. قیده‌های ولایت مطلقه
۱۱۷.....	۲. وظایف و اختیارات «رهبر» در حقوق اساسی
۱۱۷.....	۱-۲. وظایف و اختیارات رهبر قبل از بازنگری
۱۱۸.....	۲-۲. وظایف و اختیارات رهبر بعد از بازنگری
۱۱۸.....	۱-۲-۲. توسعه اختیارات
۱۲۴.....	۲-۲-۲. تمثیلی بودن یا حصری بودن اختیارات
۱۲۷.....	۳-۲-۲. دسته‌بندی اختیارات
۱۲۹.....	۳. مسئولیت‌های رهبر
۱۲۹.....	۱-۳. مسئولیت سیاسی
۱۲۹.....	۱-۱-۳. مبنای قانونی
۱۲۹.....	۲-۱-۳. مقام صالح برای بررسی
۱۳۱.....	۲-۳. مسئولیت حقوقی
۱۳۱.....	۱-۲-۳. مبنای قانونی
۱۳۲.....	۲-۲-۳. مقام صالح برای بررسی
۱۳۲.....	۳-۳. مسئولیت مالی
۱۳۲.....	۱-۲-۳. مبنای قانونی
۱۳۲.....	۲-۲-۳. مقام صالح برای بررسی

فصل چهارم: قوه مقننه

۱۴۵.....	گفتار اول: مجلس شورای اسلامی
۱۴۵.....	۱. انتخابات
۱۴۵.....	۱ - ۱. شرایط انتخابات
۱۴۵.....	۱ - ۱ - ۱. شرایط انتخاب کنندگان
۱۴۶.....	۱ - ۱ - ۲. شرایط انتخاب شونده‌گان
۱۴۷.....	۱ - ۲. کیفیت انتخابات
۱۴۸.....	۱ - ۳. افتتاح مجلس شورای اسلامی

۱۴۹	۲. ساختار و تشکیلات
۱۴۹	۱-۲. هیئت رئیسه مجلس
۱۴۹	۱-۱-۲. هیئت رئیسه سنی
۱۵۰	۲-۱-۲. هیئت رئیسه موقت
۱۵۰	۳-۱-۲. هیئت رئیسه دائم
۱۵۱	۲-۲. شعب
۱۵۲	۳-۲. کمیسیون‌ها
۱۵۳	۳. وظایف و اختیارات
۱۵۶	۱-۳. قانونگذاری
۱۵۶	۱-۱-۳. صلاحیت قانون گذاری
۱۵۸	۳-۱-۳. فرایند قانونگذاری
۱۶۵	۲-۳. نظارت
۱۶۵	۱-۲-۳. نظارت بر تأسیس دولت
۱۶۶	۲-۲-۳. نظارت بر اعمال دولت
۱۷۴	گفتار دوم: شورای نگهبان قانون اساسی
۱۷۴	۱. ساختار شورای نگهبان
۱۷۵	۱-۱. فقهای شورا
۱۷۶	۱-۲. حقوقدانان شورا
۱۷۶	۱-۳. دوره مأموریت اعضا
۱۷۷	۲. وظایف و اختیارات
۱۷۷	۱-۲. وظایف اصلی
۱۷۷	۱-۱-۲. نظارت بر مصوبات (نظارت تقنینی)
۱۸۳	۲-۱-۲. تفسیر قانون اساسی
۱۸۴	۳-۱-۲. نظارت بر انتخابات (نظارت اجرایی)
۱۸۶	۲-۲. وظایف فرعی
۱۸۶	۱-۲-۲. عضویت در شورای بازنگری قانون اساسی (بند یک اصل ۱۷۷)
۱۸۶	۲-۲-۲. عضویت یکی از فقها در شورای موقت رهبری (اصل ۱۱۱)
۱۸۶	۳-۲-۲. عضویت در مجمع تشخیص مصلحت نظام

فصل پنجم: قوه مجریه

۱۹۴	گفتار اول: رئیس جمهور
۱۹۴	۱. جایگاه رئیس جمهور

۱ - ۱. عالی ترین مقام پس از رهبری.....	۱۹۴
۱ - ۱ - ۱. ریاست شوراهای عالی.....	۱۹۴
۱ - ۱ - ۲. اعطای نشان‌های دولتی.....	۱۹۵
۱ - ۱ - ۳. امضای قوانین داخلی و معاهدات خارجی.....	۱۹۵
۱ - ۱ - ۴. پذیرش و اعزام سفیران.....	۱۹۵
۱ - ۲. مسئول اجرای قانون اساسی.....	۱۹۵
۱ - ۳. رئیس قوه مجریه.....	۱۹۵
۲. شرایط رئیس جمهور.....	۱۹۵
۱ - ۲. ۱. رجل مذهبی و سیاسی.....	۱۹۶
۲ - ۲. ۲. ایرانی الاصل.....	۱۹۷
۲ - ۳. ۳. ایرانی.....	۱۹۸
۲ - ۴. ۴. مدیر و مدیر.....	۱۹۸
۲ - ۵. ۵. امانتدار و با تقوی.....	۱۹۸
۲ - ۶. ۶. مؤمن به مبانی جمهوری اسلامی.....	۱۹۹
۳. انتخاب رئیس جمهور.....	۱۹۹
۳ - ۱. ۱. اعلام داوطلبی.....	۲۰۰
۳ - ۲. ۲. رسیدگی به صلاحیت داوطلبان.....	۲۰۰
۳ - ۳. ۳. تبلیغات انتخاباتی و رأی گیری.....	۲۰۰
۳ - ۴. ۴. تنفیذ حکم رئیس جمهور.....	۲۰۱
۳ - ۴ - ۱. ۱. مفهوم تنفیذ.....	۲۰۱
۳ - ۴ - ۲. ۲. مبنای فقهی تنفیذ.....	۲۰۱
۳ - ۴ - ۳. ۳. مبنای حقوقی تنفیذ.....	۲۰۲
۳ - ۵. ۵. تحلیف رئیس جمهور.....	۲۰۵
۴. وظائف و اختیارات رئیس جمهور.....	۲۰۵
۴ - ۱. ۱. وظائف و اختیارات در ارتباط با کلیت نظام.....	۲۰۶
۴ - ۱ - ۱. ۱. مسئولیت اجرای قانون اساسی.....	۲۰۶
۴ - ۱ - ۲. ۲. ریاست شوراهای عالی کشور.....	۲۰۷
۴ - ۱ - ۳. ۳. امضای قراردادهای بین المللی.....	۲۰۷
۴ - ۱ - ۴. ۴. اعزام و پذیرش سفیران.....	۲۰۸
۴ - ۲. ۲. وظائف و اختیارات در ارتباط با قوه مجریه.....	۲۰۸
۴ - ۲ - ۱. ۱. انتخاب و عزل وزیران.....	۲۰۸
۴ - ۲ - ۲. ۲. انتخاب معاونان.....	۲۰۸

- ۴ - ۲ - ۳. ریاست هیئت وزیران ۲۰۸
- ۴ - ۲ - ۴. ریاست سازمان‌های وابسته ۲۰۹
- ۴ - ۲ - ۵. امضای مصوبات قانونی ۲۰۹
- ۴ - ۲ - ۶. اعطای نشان‌های دولتی ۲۰۹
۵. مسئولیت‌های رئیس جمهور ۲۰۹
- ۵-۱. مسئولیت مالی ۲۱۰
- ۵-۲. مسئولیت سیاسی ۲۱۰
- ۵-۳. مسئولیت کیفری ۲۱۱
- گفتار دوم: هیئت وزیران ۲۱۱
۱. ترکیب ۲۱۱
۲. وظایف و اختیارات ۲۱۲
- ۲-۱. تصویب لوایح دولت ۲۱۳
- ۲-۲. تصویب آیین‌نامه‌های اجرایی و مستقل ۲۱۳
- ۲-۳. تصویب اساسنامه سازمان‌ها و مؤسسات دولتی ۲۱۴
- ۲-۴. حل اختلاف دستگاه‌های دولتی ۲۱۴
- ۲-۵. صلح دعاوی مربوط به اموال عمومی ۲۱۴
- گفتار سوم: وزیران ۲۱۴
۱. کلیات ۲۱۴
۲. وظایف و اختیارات ۲۱۵
- ۲-۱. اداره وزارتخانه ۲۱۶
- ۲-۲. دفاع از لوایح ۲۱۶
- ۲-۳. وضع آیین‌نامه و صدور بخش‌نامه ۲۱۶
- ۲-۴. مسئولیت‌ها ۲۱۷
- گفتار چهارم: نیروهای مسلح ۲۱۷
۱. کلیات ۲۱۷
۲. نیروهای نظامی (ارتش و سپاه پاسداران) ۲۱۹
- ۲-۱. ارتش جمهوری اسلامی ایران ۲۱۹
- ۲-۲. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۲۲۰
۳. نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ۲۲۰

فصل ششم: قوه قضائیه

- گفتار اول: کلیات ۲۲۸

۲۲۸.....	۱. اهداف قوه.....
۲۲۸.....	۲. وظایف قوه.....
۲۲۹.....	۳. استقلال قوه.....
۲۳۰.....	گفتار دوم: قضات.....
۲۳۰.....	۱. جایگاه قضات.....
۲۳۱.....	۲. شرایط قضات.....
۲۳۲.....	۳. وظایف قضات.....
۲۳۳.....	۴. مصونیت قضات.....
۲۳۴.....	۵. مسئولیت قضات.....
۲۳۴.....	گفتار سوم: ساختار و تشکیلات.....
۲۳۴.....	۱. ریاست قوه قضائیه.....
۲۳۵.....	۲. وزارت دادگستری.....
۲۳۵.....	۳. مراجع قضائی.....
۲۳۶.....	۴. سازمان‌های تابعه.....
۲۳۶.....	گفتار چهارم: وظایف و اختیارات.....
۲۳۶.....	۱. ریاست قوه قضائیه.....
۲۳۶.....	۱-۱. وظایف و اختیارات در امور قضائی.....
۲۳۷.....	۱-۲. وظایف و اختیارات در امور غیر قضائی.....
۲۳۸.....	۲. وزیر دادگستری.....
۲۳۹.....	۱-۲. در ارتباط با قوه قضائیه.....
۲۴۰.....	۲-۲. در ارتباط با قوه مجریه.....
۲۴۱.....	۲-۳. در ارتباط با قوه مقننه.....
۲۴۱.....	۳. مراجع قضائی.....
۲۴۱.....	۱-۳. دیوان عالی کشور.....
۲۴۲.....	۱-۳-۱. نظارت بر اجرای صحیح قوانین در دادگاه‌ها (تجدید نظر در احکام دادگاه‌ها).....
۲۴۲.....	۱-۳-۲. ایجاد وحدت رویه قضائی.....
۲۴۳.....	۱-۳-۳. حل اختلاف مراجع قضائی در صلاحیت.....
۲۴۳.....	۱-۳-۴. احاله پرونده از دادگاهی به دادگاه دیگر.....
۲۴۴.....	۱-۳-۵. محاکمه رئیس جمهور.....
۲۴۴.....	۲-۳. دادستانی کل کشور.....
۲۴۶.....	۳-۳. دادگاه‌های عمومی.....
۲۴۶.....	۳-۳-۱. دادگاه‌های حقوقی.....

۲۴۷	۳-۳-۲. دادگاه‌های کیفری
۲۴۹	۳-۴. دادگاه‌های اختصاصی
۲۵۰	۳-۴-۱. دیوان عدالت اداری
۲۵۱	۳-۴-۲. دادگاه عالی انتظامی قضات
۲۵۲	۳-۴-۳. دادگاه ویژه روحانیت
۲۵۳	۴. سازمان‌های تابعه قوه قضائیه
۲۵۴	۴-۱. سازمان بازرسی کل کشور
۲۵۵	۴-۲. سازمان پزشکی قانونی
۲۵۶	۴-۳. سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی
۲۵۶	گفتار پنجم: اصول حاکم بر نظام قضائی
۲۵۶	۱. اصل برائت
۲۵۷	۲. علنی بودن محاکمات
۲۵۸	۳. مستند بودن احکام قضائی
۲۵۹	۴. قابل تجدید نظر بودن احکام
۲۶۰	۵. عطف به ماسبق نشدن قوانین

فصل هفتم: نهادهای خاص

۲۶۷	گفتار اول: مجلس خبرگان رهبری
۲۶۷	۱. شرایط
۲۶۷	۱-۱. شرایط خبرگان مطابق اولین قانون انتخابات
۲۶۸	۱-۲. شرایط خبرگان پس از اصلاح قانون انتخابات
۲۶۹	۱-۳. نقد شرایط خبرگان
۲۶۹	۱-۳-۱. نقد شرط اجتهاد نسبی
۲۷۱	۱-۳-۲. نقد مقام تشخیص‌دهنده (اشکال دور)
۲۷۳	۲. وظایف و اختیارات
۲۷۳	۲-۱. انتخاب رهبر
۲۷۳	۲-۱-۱. شیوه انتخاب
۲۷۹	۲-۱-۲. ماهیت انتخاب
۲۸۳	۲-۲. نظارت بر رهبر
۲۸۳	۲-۲-۱. نظارت حداقلی
۲۸۷	۲-۲-۲. نظارت حداکثری
۲۸۸	۲-۲-۳. نظارت حدوسط (نظارت منطقی)

۲۹۲.....	گفتار دوم: مجمع تشخیص مصلحت نظام
۲۹۲.....	۱. تاریخچه
۲۹۵.....	۲. تشکیلات
۲۹۵.....	۱-۲. دبیرخانه
۲۹۶.....	۲-۲. کمیسیون‌ها
۲۹۶.....	۳-۲. شورای مجمع و نصاب رأی‌گیری
۲۹۷.....	۳. وظایف و اختیارات
۳۰۰.....	گفتار سوم: شوراها
۳۰۰.....	۱. شوراهای اسلامی شهر و روستا
۳۰۰.....	۱-۱. فلسفه وجودی
۳۰۲.....	۲-۱. شرایط
۳۰۲.....	۱-۲-۱. شرایط انتخاب‌کنندگان
۳۰۳.....	۲-۲-۱. شرایط انتخاب‌شوندگان
۳۰۴.....	۳-۱. وظایف و اختیارات
۳۰۶.....	۲. شورای عالی امنیت ملی
۳۰۶.....	۱-۲. فلسفه وجودی
۳۰۷.....	۲-۲. وظایف و اختیارات
۳۰۸.....	۳-۲. ترکیب اعضا
۳۰۸.....	۳. شورای عالی انقلاب فرهنگی
۳۰۸.....	۱-۳. پیشینه تاریخی
۳۱۱.....	۲-۳. جایگاه قانونی
۳۱۳.....	۳-۳. وظایف و اختیارات
۳۱۴.....	گفتار چهارم: صدا و سیما
۳۱۴.....	۱. جایگاه
۳۱۵.....	۲. وظایف و مأموریت‌ها
۳۱۶.....	۳. نظارت بر صدا و سیما
۳۲۴.....	فهرست منابع و مآخذ

پیشگفتار

خداوند! تو می‌دانی که به دست گرفتن حکومت از سوی ما، نه برای رقابت در قدرت و نه به‌خاطر مطالبه چیزی از این دنیای ناچیز بود؛ بلکه می‌خواستیم نشانه‌های دین تو را بازگردانیم و سرزمین‌های تو را اصلاح کنیم تا بندگان ستم‌دیده‌ات در امان مانند و حدود تعطیل شده تو اجرا گردد.^۱

حقوق اساسی، مهم‌ترین شاخه حقوق عمومی است که از سویی به قواعد مرتبط با حاکمیت، ساختار حکومت، وظایف، اختیارات و مسئولیت‌های قوای سه‌گانه، نهادها و مقامات دولت مربوط می‌شود و از سویی در مقام تبیین و تضمین حقوق اساسی ملت است. رسالت اصلی حقوق اساسی قاعده‌مندسازی قدرت سیاسی در سطوح مختلف و کار ویژه آن، تبیین آرمان‌ها، اهداف و سیاست‌های نظام سیاسی، تعیین حقوق و تکالیف دولت و ملت و ضابطه‌مند کردن عادلانه قدرت سیاسی بر مبنای اصول مردم‌سالاری و فرهنگ مردم است و رهاورد آن رشد و بالندگی مادی و معنوی در عرصه‌های مختلف و عینیت‌بخشی به زیست شرافتمندانه و مسئولانه خواهد بود. از آنجا که حقوق اساسی آئینه تمام‌نمای هویت دولت و حقوق ملت است، آنچه در حقوق اساسی، مورد پذیرش قرار گرفته و به رسمیت شناخته شود، تأثیرات عمیق و غیر قابل انکاری را در حقوق خصوصی و حقوق کیفری برجای خواهد گذاشت و اساساً سمت و سوی سایر رشته‌های حقوقی را تعیین خواهد

۱. اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنِ الَّذِي كَانَ مِنَّا مُنَافَسَةً فِي سُلْطَانٍ وَلَا التَّمَاسَ شَيْءٌ مِنْ فَضُولِ الْحُطَامِ، وَلَكِنْ لِنَرِدَ الْمَعَالِمَ مِنْ دِينِكَ وَنُظْهِرَ الْإِصْلَاحَ فِي بِلَادِكَ فَيَأْمَنَ الْمَظْلُومُونَ مِنْ عِبَادِكَ وَتُقَامَ الْمُعْظَلَةُ مِنْ حُدُودِكَ (نهج البلاغه، خطبه ۱۳۱).

کرد؛ دلیل نام‌گذاری آن به «حقوق اساسی» را در همین نکته باید سراغ گرفت. حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، با ارائه الگوی مردم‌سالاری دینی در جهان معاصر، تجربه‌ای نوین از بنیادی‌ترین اصول حکمرانی شایسته را در معرض دید صاحب‌نظران قراردادده است. با مطالعه حقوق اساسی ایران، نه تنها پیوستگی دین و سیاست را در جای جای آن می‌توان سراغ گرفت، بلکه به‌روشنی می‌توان دریافت که تأثیرپذیری سیاست و حقوق از دین، جوهره اصلی آن را تشکیل می‌دهد و فقه سیاسی اسلام، بر بخش‌هایی از آن کاملاً سایه افکنده است.

آگاهی از «حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران» نه تنها برای دانشجویان دانشکده‌های حقوق، بلکه برای تمامی دانشجویان در هر رشته و گرایش، بایسته و لازم است و به همین دلیل، این درس جای خویش را در بسیاری از رشته‌های دیگر نیز بازکرده است؛ به عنوان نمونه، مقاطع کارشناسی علوم سیاسی، کارشناسی فقه و مبانی حقوق اسلامی و دکتری رشته مدرسی معارف اسلامی (برای تمامی ۵ گرایش مبانی نظری اسلام، اخلاق اسلامی، تاریخ و تمدن اسلامی، انقلاب اسلامی و آشنایی با منابع اسلامی)، «حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران» را در برنامه درسی خود گنجانده‌اند و این درس، در برخی از رشته‌های دیگر دانشگاهی و حوزوی نظیر فقه سیاسی نیز جایگاه ممتازی را به خود اختصاص داده است.

نگارنده در این اثر، تلاش کرده است تا افزون بر بیان تأملات خود، بازتولیدی از اندیشه‌ها و آثار ارزشمند استادان حقوق اساسی داشته و آنچه را به طور مستقیم یا غیرمستقیم از آنان فرا گرفته است، در اختیار دانشجویان و پژوهشگران گرامی قرار دهد. همچنین با بهره‌گیری از تجربه سال‌ها تدریس این درس در دانشگاه‌ها و مراکز علمی مختلف، تبیین و تحلیل نسبتاً دقیقی از حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران را مطابق با تحولات چهار دهه اخیر، به‌ویژه در حوزه‌هایی چون حاکمیت، ساختار دولت، رهبری، قوای سه‌گانه و حقوق ملت، با نگاهی توأمان به مفاهیم حقوقی و موازین فقهی ارائه کند. در

این زمینه، اشاره به موارد زیر لازم به نظر می‌رسد:

۱. کتاب حاضر با هدف نگارش متنی آموزشی در قالب دو واحد درسی، تدوین شده و سازماندهی آن در هفت فصل، امکان تدریس هر فصل در دو جلسه را برای استادان گرامی فراهم کرده است. تجربه همه استادان و مدرسان به طور فزاینده‌ای این باور را تقویت کرده است که در تدوین متون آموزشی، اجتناب از دو چیز لازم است: متن‌های مفصل که با اقبال دانشجویان مواجه نمی‌شود و متن‌های تست‌گونه و جزوات که اطلاعات سطحی را به دانشجویان منتقل خواهد کرد.

۲. از آنجا که اصلی‌ترین تمایز حقوقی اساسی ایران از حقوقی اساسی سایر کشورها مربوط به رهبری و به رسمیت شناختن نظام ولایی است، این موضوع در فصل سوم کتاب با تبیین و تحلیل بیشتر و متفاوت از کتاب‌های رایج، بررسی شده است. به جرأت می‌توان ادعا کرد که درک درست از حقوق اساسی ایران، منهای درک درست از رهبری و مسائل مرتبط با آن، امکان‌پذیر نخواهد بود.

۳. در هر قسمت، مطالب مفید مرتبط با آن، در داخل کادر، جهت آگاهی بیشتر و نیز مراجعه به منابع، ارائه شده و در پایان هر فصل، گزیده مطالب آن، ذکر شده است.

۴. در پایان هر فصل، سؤالاتی در قالب پرسش (از متن) و پژوهش (خارج از متن) طراحی شده است.

۵. در پایان هر فصل، محورهای اصلی و فرعی آن، به صورت نمودار ارائه شده است.

۶. به منظور تسهیل در فراگیری، دانشجویان عزیز می‌توانند بسته آموزش چند رسانه‌ای این کتاب که در مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث تولید شده است را به روشی که در انتهای همین کتاب (قبل از فهرست منابع) آمده است، دریافت کنند.

۷. بارکد دسترسی به متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در انتهای همین کتاب (قبل از فهرست منابع) آمده است.

۸. از باب احتیاط، در تمامی آیات قرآن کریم از ترجمه استاد محمدمهدی فولادوند

استفاده شده است.

۹. اجر معنوی این کتاب را هدیه می‌کنم به شهید مظلوم، آیت الله دکتر سید محمد بهشتی که حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، بیش از هر کس مدیون و مرهون مجاهدت‌های علمی و عملی اوست. نام او با قدرت بیان استثنایی‌اش در تبیین ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی و توانمندی کم‌نظیرش در مدیریت مجلس خبرگان قانون اساسی، بر تارک حقوق اساسی همواره خواهد درخشید.

۱۰. نویسنده، خود را نیازمند راهنمایی‌ها و تذکرات صاحب‌نظران، به‌ویژه استادان حقوق و فقه سیاسی دانسته و آنها را به دیده منت خواهد نهاد.

در پایان از همه عزیزانی که در نشر این اثر همکاری نموده‌اند، به ویژه ارزیاب محترم، جناب آقای دکتر ابراهیم شفیعی سروسناری، ویراستار محترم، دست‌اندرکاران مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث و سازمان چاپ و نشر دار الحدیث تشکر می‌کنم.

والحمد لله رب العالمین

حسین جوان آراسته

پاییز ۱۳۹۶